

VI. Teorie slovních druhů

Rysy tradičního určování slovních druhů

- „Esencialismus“
- Ontologický přístup – vztah jazykových forem k mimojazykovým jsoucnům
- Kritéria určování slovních druhů:
 1. Sémantické kritérium
„Substantiva označují věci, bytosti atd., slovesa označují akce, děje, události atd.“
 2. Morfologické kritérium
„Slovesa proměňují kategorii času, adjektiva jsou stupňovatelná atd.“
 3. Syntaktické kritérium (Slovní druhy → Syntaktické kategorie)
„Adjektiva stojí před substantivy, substantiva plní funkci podmětu atd.“

Slovní druhy a funkčně-strukturální jazykověda

SLOVNÍ DRUHY jako třídy lexikálních jednotek se zvláště morfológickou dispozicí pro plnění role určitého VĚTNÉHO ČLENU.

Kritéria větného členu:

1. Lexikální jednotka zapojená do vztahů větné závislosti je **větný člen**.
2. Větný člen rozvinutý ve větě vztahem závislosti je **větný člen**.
3. Větný člen rozšířený ve větě vztahem koordinace je **větný člen**.
4. Jazykový výraz nahrazující ve větě kterýkoliv její větný člen, zachováváje přitom závislostní vztahy výchozí věty, je **větný člen**.
5. Nic není **větný člen**, než co vzniklo konečným počtem kroků 1. až 4.

Větné vztahy: závislost (vztah nadřazeného/řídícího a podřazeného/závislého), koordinace

Vztahy závislosti: kongruence, rekce, volná závislost

Definice slovních druhů a větných členů:

1. PREDIKÁT je větný člen stojící na vrcholu závislostní hierarchie věty.
2. PODMĚT, PŘEDMĚT a PŘÍSLOVEČNÉ URČENÍ jsou větné členy bezprostředně závislé na predikátu ve vztahu *kongruence* (podmět), *rekce* (předmět) a *volné závislosti* (příslovečné určení).

3. SLOVESO (*verbum*), PODSTATNÉ JMÉNO (*substantivum*), PŘÍSLOVCE (*adverbium*) jsou slovní druhy, tedy třídy lexikálních jednotek morfologicky zvlášť disponovaných pro syntaktické role PREDIKÁTU (*verbum*), PODMĚTU (*substantivum*) a PŘÍSLOVEČNÉHO URČENÍ (*adverbium*).
4. PŘÍVLASTEK je větný člen rozvíjející substantivum v jakékoliv jeho syntaktické roli.
5. PŘÍDAVNÉ JMÉNO (*adjektivum*) je slovní druh, třída lexikálních jednotek morfologicky zvlášť disponovaných pro roli PŘÍVLASTKU *kongruentního* (na rozdíl od přívlastku *rekčního* i volně závislého).

Typologicko-kognitivní přístup

William Croft (nar. 1956)

- Jazyková typologie
- Kognitivní lingvistika
- Radikální konstrukční gramatika

Sémantické třídy:

OBJEKTY, VLASTNOSTI, AKCE

	OBJEKTY	VLASTNOSTI	AKCE
<i>Valence</i>	0	1	≥ 1
<i>Statičnost</i>	statický	statický	procesní
<i>Trvanlivost</i>	trvanlivý	trvanlivý	pomíjivý
<i>Stupňovatelnost</i>	nestupňovatelný	stupňovatelný	nestupňovatelný

Pragmatické funkce:

Reference, modifikace, predikace

	<u>Reference</u>	<u>Modifikace</u>	<u>Predikace</u>
OBJEKTY	bezpříznakově SUBSTANTIVA	genitiv, adjektivizace, předložková vazby	sponová vazba
	<i>vehicle</i>	<i>vehicle's, vehicular, of/in/etc. the vehicle</i>	<i>be a/the vehicle</i>
VLASTNOSTI	deadjektivní substantiva	bezpříznakově ADJEKTIVA	sponová vazby
	<i>whiteness</i>	<i>white</i>	<i>be white</i>
AKCE	infinitivy, gerundia, slovesná substantiva, komplementy	participia, přívlastkové fráze	bezpříznakově VERBA
	<i>destruction, to destroy</i>	<i>destroying, destroyed</i>	<i>destroy</i>

Doporučená četba: Hoskovec, T. Morfém. 2008.

Uehara, S. *Syntactic Categories in Japanese: A Cognitive and Typological Introduction*. Tokyo: Kurosio Publishers. 1998.

Croft, W. *Syntactic Categories and Grammatical Relations: The Cognitive Organization of Information*. University of Chicago Press. 1991.